

lga

Jiný svět je možný.

tkar-

Musíme ho jen nejdříve vymyslet

czukvá

a pak ho napsat.

kamžik

host

medvěda

host

brno

2014

lga

kamžik

tokar-
czuk⊕vá

medvěda

Olga Tokarczuk

Moment niedźwiedzia

Copyright © 2012 by Olga Tokarczuk. All rights reserved.

Foreword © 2012 by Kinga Dunin

Translation © Petr Vidlák, 2014

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2014

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7491-183-5 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7491-184-2 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7491-185-9 (Formát PDF pro čtečky)

ISBN 978-80-7491-186-6 (Formát MobiPocket)

**Olga
tokar-
czuková
Okamžik
medvěda**

I. Heterotopie**21** **Jak vymyslet heterotopii. Společenská hra****37** **Masky zvířat****56** **Ferální psi****61** **Jak vzniká pohlaví****68** **Darkroom *post coitum*****72** **Svět je past****II. Cestovní soubory****81** **Amsterdam ze třetího patra aneb Město velikosti *hs*****85** **Mapy strachu neboli *Nil desperandum*****88** **Óda na pragmatismus****90** ***Homo sapiens non urinat in ventum*****91** **Dopravní provoz, Amsterdam****92** **Pomník****93** **Strana zvířat****94** ***Plica polonica*****95** **Množné číslo****96** **Gastrogeografie****97** **Třetí otázka****98** **Nové způsoby přípravy kávy****99** **Dálnice — hra****100** **Duet****101** **Mapy strachu****102** **eRodina****103** **Toalety**

104	<u>Obyvatelé nejbohatších států světa</u>
105	<u>Otrokyně</u>
106	<u>Pes poustevník</u>
107	<u>Knihovna</u>
108	<u>Neděle služebných</u>
109	<u>Fotografování</u>
110	<u>Kouzla</u>
111	<u>Stolní hry</u>
112	<u>Vatikánská muzea</u>
113	<u>Zahrádky a golfové hřiště</u>
114	<u>Budoucí archeologie</u>
115	<u>Řeka Mao</u>
116	<u>Přízračný výlet</u>
118	<u>Vzdělávání Číňanek</u>
119	<u>Dvě kuchyně</u>
120	<u>Čas nula</u>

III. Pstruh na mandlích

125	<u>Pstruh na mandlích</u>
132	<u>Nekonečně velké pohraničí</u>
135	<u>Prst v soli aneb Krátký příběh mého čtení</u>
153	<u>Dvanáct obrázků z Valbřichu, Nové Rudy a okolí, 1996</u>
161	<u>Odra</u>
169	<u>Prst, který ukazuje na Měsíc</u>
178	<u>Znovu začínáme připomínat kmen</u>
185	<u>Okamžik medvěda</u>
191	<u>Bibliografie</u>

Spisovatelka *Kinga Duninová*

Dnes, kdy se již několik let brány literatury otevírají lidem narozeným v osmdesátých letech, bychom si s jistým rozehvěním měli připomenout začátek let devadesátých, kdy spisovatelky a spisovatelé narození v šedesátých letech byli ještě mladí, tráva byla zelenější a slunce svítilo jasněji. Od literatury se tehdy očekávalo, že prostě využije nabytou svobodu, neboť se oprostila od starých povinností, přičemž slovo „angažovaná“ se stalo neslušným. V té době jsem poznala Olgu. Všimla jsem si jejího prvního románu a šla jsem se podívat, když za něj přebírala cenu Varšavská literární premiéra. Pod paží nesla krabici od bot a v ní další knihu. Na otázku, o čem bude, mi odpověděla, že o duších. Od té doby se Olga stala nedílnou součástí polského kulturního světa a je těžké si dnes bez ní představit polskou literaturu. Já jsem ji poznala nejen jako spisovatelku, ale také jako temperamentního člověka, který se výrazně vymyká přidělené roli milé paní z Kladské kotliny, jež ve svém volném čase, pokud zrovna nezalévá květiny, píše hezké a moudré knihy. Kdekoli se Olga objeví, okamžitě je středem pozornosti lidí, vybízí je k debatě a nikdy není jasné, na čí stranu se přikloní. Se stejným nadšením se zapojuje i do organizování vesnické slavnosti nebo mezinárodního

festivalu povídek. Nebojí se používat ošklivá slova, jako je feminismus nebo politika. Je signatářkou různých petic týkajících se mnoha společensky podstatných záležitostí — od evropské integrace po diskriminaci menšin. Tím nám připomíná, že k roli spisovatele nepatří jen psaní, ale také každodenní potvrzování toho, o čem píše. V tomto možná poněkud starosvětském přesvědčení je ukryto mínění, že spisovatel, kterému společnost naslouchá, má dokonce povinnost psát o věcech týkajících se nás všech. Pád komunismu na tom nic nezměnil. Proto v Olžině tvorbě nevidíme jen literaturu, ale také literaturu. Je důležitým hlasem v polském společenském diskurzu.

V prvním Olžině románu *Cesta lidí* *Knihy* se skupinka turistů vypraví hledat Knihu, která jim odhalí pravdu. Když ji však poslední z nich najde, ukáže se, že neumí číst. V *Běgunech*, za něž získala literární cenu Nike, se na metafyzickou cestu vydává Aňuška. Také ona nalezne odpovědi na své otázky, domů se ale vrátí jako jiný člověk. Připomeňme si ještě jednu hrdinku — Ernu Eltznerovou (z románu *E. E.*). Dospívající dívka tvrdí, že vidí duchy. Vysvětlením tohoto fenoménu se zabývají lékaři, duchovní, spiritisté, každý používá svůj jazyk, zatímco Erna jednoduše dospívá, upravuje si klobouk a jde dál, nenechá se vtěsnat do žádné z dostupných rolí. *Pravěk* (*Pravěk a jiné časy*) je dalším malým, bájným světem společných smyslů a symbolů, z něhož vedou dvě východiska: nahoru, pokud hledáme vesmírné principy, nebo do strany, směrem k neviditelné hranici v lese, kterou může překročit každý, kdo se odváží překonat své myšlenkové a životní návyky.

Podobných témat lze najít v těchto a v jiných Olžiných dílech daleko více, protože pouť od *Cesty lidí* *Knihy* až

po *Běguny* je rozvíjením a cizelováním stále téhož přesvědčení: pravdě, dokonce i když je nedosažitelná, se můžeme přiblížit pouze pohybem, můžeme překročit hranice, zatímco zkostnatělé formy, instituce, jazyky jsou smrt. Tato teze má svůj nábožensko-metafyzický rozměr, ale také, a to je třeba zdůraznit, rozměr společenský. Jedná se zde totiž o určitý způsob myšlení příbuzný náboženskému, jehož nejzapálenějšími stoupenci jsou v dnešním světě ateisté. Je to víra, která se nikdy pohodlně neusadí v žádném kostele a projevuje se i určitou příbuzností s utopií. Opatrnou utopií pozdního novověku, která nemá odvalu vytvářet projekty, ale trófu si věřit v relativnost existujících způsobů uspořádání světa. Ve své poslední knize *Svůj vůz i pluh veď přes kosti mrtvých* Tokarczuková klade na misky vah utrpení zvířat, právo zabíjet je a oprávněnost zvyku je lovit.

Před několika lety Olga vystoupila v divadle TR ve Varšavě v rámci cyklu „Rozhovory o skutečných utopiích“, který pořádala *Krytyka Polityczna*. Představila tam svou metodu tvorby utopie, spočívající v neustálém zpochybňování všeobecně dodržovaných norem a v přemýšlení, jak by mohl vypadat svět, který by byl založen na jiných pravidlech. Pokud se zabýváme tvorbou Olgy Tokarczukové, musíme mít tuto myšlenku neustále na paměti. Musíme se ptát, zda autorka popisuje a ukazuje svět, nebo zda ho spíše narušuje a zpochybňuje. Odpověď zahrnuje obě tyto možnosti. Olga setrvává v blízkém kontaktu s běžným životem a zároveň ho rekonstruuje podle odlišných pravidel. Dívá se na totéž co ostatní, ale jiným způsobem.

V Polsku, dosud zahleděném do svých národních zvyků, vypráví nadnárodní příběh, jehož hrdiny nejsou stereotypní bytosti, ale různorodí jednotlivci. Dějiny nově

nabytých území jsou pro ni příběhem o domově osídleném polskou a německou rodinou, kde se ženy setkávají v kuchyni. Není to žádná venkovská idyla, ale úhel pohledu, který nerozděluje to, co je zamotané, nůžkami zvykových kategorizací. Kdybychom všichni dokázali myslet tímto způsobem, napsání společné evropské učebnice dějepisu by se nemuselo zdát tak obtížným úkolem. Prostřednictvím pozorného pronikání do dějin a současnosti malých lokálních společenství dokáže vyrazit do globálního světa, ve kterém se jednotlivci zbavení společenských kontextů setkávají na letištích. Svět místních, blízkých vztahů pro ni není důvodem k nostalgickému vzdychání po starém řádu a svět moderní svobody děsivou propastí — objevuje v nich jen různé varianty naší totožnosti, která může být lokální, národní, globální, individuální. A jestliže se žádná ze společných identit nestane tyranem, který musí ovládnout celý náš život, vzniká prostor pro něco jiného, pro různorodost. Pokud si knihy Olgy Tokarczukové pozorně přečtete, zjistíte, že jsou vskutku radikálním projektem hluboké přestavby naší skupinové identity. Citlivě, aniž by útočila přímo, v nich provádí absolutní demontáž jednoho druhu člověka, Poláka-katolíka, a zároveň nabízí alternativu.

Podobně Olga nakládá i s jinými rozměry naší tradicemi uplácené identity — s mužskou a ženskou rolí, se sexuální orientací. Hrdinky jejích knih, bez ohledu na to, zda jsou osamělé nebo zakořeněné v rodinných vztazích, jsou především lidé, a ne loutky, které hrají sexuální role. Nejsou součástí konvenčního divadélka romantických dobrodružství a honby za velkou láskou, zato mají sexualitu ve všech možných odstínech. Olga je také mistrýní popisu

různých možných mezilidských vztahů, které nezapadají do šablon, nedají se nazvat jedním slovem — láska, sex, manželství, rodičovství. Pohlaví člověka není vězením, o čemž nás přesvědčuje příběh mnicha Paschalise, který chtěl být ženou, a svaté Starosty, která se proměnila v muže (*Denní dům, noční dům*). Sumerská Inanna v krásně převyprávěném mýtu (*Anna In v hrobech světa*) naopak připomíná všem těm, kteří jsou připraveni slyšet, že hlavním zákonem našeho světa je stále androcentrismus, že kdysi dávno, v dávné minulosti, byl svět odebrán ženám. A zároveň že takto tomu nemusí být navždy.

Svůj projekt otevřené identity Olga rozšiřuje i na zvířata, jejichž utrpení se nebojí přirovnat k utrpení lidskému. Není v tom žádná přecitlivělost, ale autentická něžnost. Tam, kde by její knihy mohly působit krutě, zmírňuje obraz soucitem, soucítěním. Není utopickou revolucionářkou, která věří v možnost vytvoření ideálního světa, ba právě naopak, přímo gnosticky si uvědomuje zkaženost lidské existence vyplývající z utrpení, a to ji, paradoxně, chrání před pokušením bezohledné kritiky momentální skutečnosti. Avšak z toho, že svět nepostavila na pranýř, nevyplyvá, že nám vypráví uklidňující feministicko-ekologické pohádky. Pokud je svět, který Olga vytváří, o něco lepší než ten, ve kterém žijeme, není to kvůli tomu, že spisovatelka zatajuje jeho bolestivá místa, ale pouze díky tomu, že ho šije na míru člověku přemýšlivému, člověku pronikavého ducha, citlivému, soucitnému — takovému, jakým je sama autorka.

I.

**Hetero-
topie**

